

BUTLLETÍ del GRUP d'ESTUDIS SITGETANS

Any XXII

Novembre del 1998

N.º 87

Viatge emocionat al món quotidià d'Artur Carbonell*

Jofre Vilà

A un se li acut de pensar - i que valgui Déu un tant, que a vegades pensem massa- que les circumstàncies que a voltes no podem esquivar són sovint indefugibles - i en aquest cas més, segons allò que qui mana, i per tant, cal complir amb aquest acte de memòria que és el record dels vint-i-cinc anys del decés d'Artur Carbonell, que és el fet que ens ha d'ocupar aquest vespre. Ho farem amb el gran plaer que ens porta el record de l'enyorada persona amiga, i tractarem de glossar, amb més o menys fortuna, fets i anècdotes de la seva vida. Si més no, amb el convenciment ple que val la pena aquest intent, per part meua i del G.E.S., l'entitat promotora d'aquest homenatge, pels sentiments vius que brollen dels records de la meua infantesa i per l'afectuosa, càlida i harmònica amistat familiar que ens unia des de fa tants anys. Fem un incís, dient, de pas, que a un infant la força de l'exemple li deixa una forta empremta i que perquè es prengui seriosament el seu caminar per la vida necessita veure els seus majors mostrant aquesta força.

El títol, doncs, no podrà ser altre que *Viatge emocionat al món quotidià de l'Artur Carbonell, vist amb ulls juvenils*. Al món de l'Arturo, com l'anomenàvem a casa.

Dir-se Carbonell, fins i tot a Sitges, lloc on aquest llinatge és ben comú, resulta si més no curiós, però a si afegim al cognom - i a més bisat - el nom d'Artur, hem de suposar una especial premonició de futurs esdeveniments marcats pels estels: els del planeta de l'art. Imaginem, doncs, un gran espai escènic, i en ell un decorat amb l'aire d'un teatre esplendent, a la italiana. Tots ens hi trobem esperant fruit d'una repre-

sentació gairebé única i transcendent, centrada en l'home que avui volem glossar. Avui esperem seguir les incidències d'aquest personatge, que se'ns ressalten en la introducció del programa de mà. Ja tothom ha ocupat el seu lloc a les butaques i els comentaris que es senten són d'allò més variat. I és que l'obra que s'hauria de representar avui té bastant de tot, un ampli ventall que abastarà un món de tràfecs, un esclafit de viure i conviure de totes les arts. Els llums es van fonent i la fosca prèvia a la representació en què es vol rememorar els fets viscuts pel personatge s'aclareix amb la tènue resplendor d'una difusa bateria de llums, unes *candilejas*, que aviat donaran pas a la il·luminació resplendent dels focus. El teló ja tremola, a punt d'alçar-se, estirat per la mà del tramoista forçut. I és en aquest moment, quan tots esperàvem veure la representació biogràfico-teatral d'una vida dedicada a un dels encisos preuats pels sentits humans, l'art de Talia, nascuda de les paraules d'encanteri sorgides del sentit poètic de Foix, quan presentava l'artista pintor el 1930 adoptant la fórmula màgica *Opoi que pe't diplus Apar tupur Caporbo po nepell?*, és a dir *Oi que et dius Carbonell?*, quan canviarem el context del programa, perquè pensem que ja tindreu l'oportunitat de revisar la vida i miracles de l'artista en propers actes, en aquest mateix local, on presentadors hi haurà que aixecaran emocions amb el seu bon coneixement de la biografia d'aquest sant baró, l'Artur, i la seva obra. Això, doncs, nosaltres, *fent pito, pito colorito*, triarem el joc, i en virtut de la realització escènica el transformarem en la visió afectiva que ja hem apuntat en paraules precedents, quan donàvem el títol d'a-

Aquesta és la conferència pronunciada per l'autor el 14 de novembre del 1998 al local del G. E. S. per commemorar els vint-i-cinc anys de la mort d'Artur Carbonell

quest comentari.

Concretem. Si vostès havien vingut a aquest acte per saber coses de l'Artista Plàstic Artur Carbonell i Carbonell, nat a finals de gener del l'any 1906, fill de Pere Carbonell, en el seu temps batlle i president del Prado i la de la senyora Sebastiana Carbonell, estan equivocats perquè avui no els explicarem aquesta assignatura. Sí, ja sabem tots que va fer estudis d'arquitectura, la seva especialitat però no va ser precisament això, i va penjar els hàbits de les columnates, les gàrgoles, els envigats, els forjats i les tensions i càlculs del pes, i, per tant, no cal ni que els ho comenti. Tampoc no cal tocar els punts que els estudiosos de l'art pictòric ens explicaran en dates properes, exposant la visió que tenen de la trajectòria artística del jove Artur. De segur que ens informaran que va ésser deixeble de Joaquim Sunyer, que cultivà tota la gamma de facetes pictòriques que van des del bodegó al paisatge, des de l'art religiós a la figura i el retrat. De les seves exposicions o de la seva trajectòria intel·lectual ens parlaran properament en aquesta sala les directores de les escenificacions corresponents -la Isa en un cas i la Marisa en l'altre- amb una àmplia i documentada ressenya, fent-nos participar d'una visió, altament informada, de l'Artur. Per tant, atenent aquesta circumstància, jo no els diré res de les sales d'exposició Syra, Parés, Busqueta, Dalmau..., que l'acolliren, ni de les seves exposicions al Saló de Montjuïc, ni del seus tràfecs com a un dels fundadors del Saló dels Independents.

La seva expressió artística va manifestar-se en una constant preocupació per les formes, i, és clar, si vostès em diuen que estan interessats a sentir parlar de la trajectòria d'autor d'Artur Carbonell, si insisteixen perquè els ho recordi ara, també podré apuntar-los que individualment es va presentar en més galeries, com Catalunya, Arenas i Pictòria, a banda de les sales sitgetanes.

Però també és cert que podríem rememorar-lo ressaltant el seu intens treball pel teatre, i en això sí que voldria entrar-hi en el seu moment. Per tant, atès el caràcter del meu plantejament, permetin-me que canviï el guió de l'obra i m'endinsi en una altra faceta, potser no tan coneguda, quelcom més directa i sobretot amigablement familiar i entranyable, que, amb el pas dels anys, ha fet que el seu record m'empenyi cap un coneixement més profund d'ell i que tingui un desig de lloar-lo tal com es mereix.

Passat pel sedàs del temps, el que en realitat desitjaria, és fer-los transitar pels ulls visionaris de la meua memòria i seguir el camí de les anècdotes viscudes en la persona d'Artur.

Atenem-nos doncs a la similitud plantejada, del teatre versus la vida, i acollim-nos relaxats a la nostra llotja del teatre per rememorar l'acció.

El xiuxiueig de la sala ha minvat i la veu en off que

surt de la foscor ens donarà la semblança d'aquell home que en la seva vida mortal es digué Artur Carbonell i Carbonell.

* * * *

De signe Aquari, tots recordem, si més no llunyament, les seves característiques.

Un dels seus trets més reconeguts es troba en relació amb l'amistat que dispensava, que semblava ésser difusa, però que era d'una gran fermesa. Vivia en clima sobreentès que no tenia necessitat d'expressar-se per mitjà de llargues i complicades declaracions, i sense caure en la incomunicació, ja que li agradava compartir els seus projectes amb la gent, dialogar i sentir-se rodejat d'una certa solidaritat, viscuda amb obstinació però que no per això semblava presentar-se com a tal, degut a una seva aparent falta de duresa. Buscava noves vies d'experiència encara que a voltes fos a costa de contradir les normes generalment admeses per la societat, perquè en ell s'agitava el ferment de totes les innovacions.

La presència de l'Artur desprenia una curiosa barreja de serenitat i vivesa i, més que distingir-se per un físic concret es distingia per una mirada lluminosa que sortia del color blau tendre dels seus ulls, entre concentrada i absent, observadora i distant. De front espaiós i serè, era capaç de reaccionar vivament als estímuls amb ràpids i nerviosos moviments.

Calia fixar-se bé en el que feia perquè allò seria la moda del demà. Però també podia ésser la d'abans d'ahir i semblar que hagués estat ancorat en el temps. La seva psicologia tenia un cert aire d'il·luminat centrat en el sublim i l'inútil, en la pràctica del quotidià.

En tot cas, tot i posseir un acusat sentit de la companyonia i de la solidaritat, ell treballava al seu aire i en el seu ambient, ja que el seu ritme feiner no coincidia, en general, amb el de la majoria dels mortals, ja que per a l'home aquari no existeix distinció entre temps d'esbarjo i temps de treball, entre el dia i la nit. La seva obra era la seva passió, el seu hobby, el seu esbargiment i, el feia dedicar-se encara amb més intensitat a l'art, sense les limitacions ni restriccions que els horaris podien imposar-li.

Amb sensibilitat i capacitat artístiques, tenia les seves preferències en el fet teatral, la literatura i la música i, especialment, en la pintura, on l'Artur-Aquari, buscava una obra que cospés dimensions eternes, on amb la seva estructura s'intuís la harmonia lògica amb què es regeix un univers de reflexos suprarreals. No era un home rutinari que es doblegués a horaris, ni acceptava obligacions pel sol interès remuneratiu. Dedicava la vida a la seva vocació-passió que incloïa els companys del seu entorn, els quals arrossegava transcendent temps i espai. El desmarcat estudiant d'arquitectura, va aconseguir construir-se un edifici sobriament elegant dintre de l'estructura de les seves aficions vocacionals.

Però prescindim definitivament ja del programa de l'apuntador i disposem-nos a seguir els propers esdeveniments que ens proposen la posada en escena de l'anecdota.

L'escenari ens mostra el carrer Illa de Cuba, el traçat del qual va efectuar-se sobre els terrenys de l'Hort Gran. La casa que es veia al fons del carrer era pròpiament la masia de l'Hort Gran on els masovers cuidaven el conreu habitual.

En aquesta casa vivia la Dolors de l'Hort Gran, mainadera de l'Artur i responsable d'altres feines a la casa del senyor Pere i la senyora Sebastiana, entre elles la de deixar la roba ben blanca al safareig dels baixos de la torre dels Carbonell.

La Dolors era una dona de posat fort, cabell blanquejat i veu gairebé de tro, sempre vestida de negre i fent olor d'espígol, amb un blanc davantal que talment semblava sempre acabat de planxar. Tenia una amiga molt estimada, la Lola, que servia a l'altra punta del carrer, a la cantonada amb Jesús, a la casa de la senyora Madrona. Les dues, moltes vegades coincidien a fer-la petar, tot cuidant-se de l'infant dels Carbonell. La Dolors de l'Hort Gran maldava per l'Arturo -sempre el va anomenar així- perquè el minyó cada dos per tres li tapava el safareig amb cobrellits per després fer-hi funcions de *teiatru*. Però, què hi farem!, el nen era tan maco... i ella se l'estimava de debò fins al punt de sentir-se'n marassa.

La simbiosi que s'havia establert entre l'Artur i la Dolors, fet extensiu a la Lola, era tan forta que va traspasar els nivells normals del temps i es va estendre per tota una vida. Ve't ací doncs com no és estrany que amb el pas dels anys, aquesta amistat perdurés i es fes més ferma i s'estengués a un marrec -que era jo- per mitjà de la meua mare, la Lola, i de la Dolors de l'Hort Gran, que cada dia passava per casa a fer la visita i parlar d'això i d'allò, i, naturalment..., de l'Arturo.

I ve't ací doncs, també, que als oberts ulls d'aquell infant -que ja he dit que era jo- s'esdevingué que anà creixent la imatge d'un home singular, que entre altres coses que tothom comentava, en tenia una, que era la de plasmar la vida amb colors sobre una tela. Figures i imatges que a vegades em deixaven perplex. I sempre, m'era difícil d'entendre com amb un pinzell es podia trigar tant a pintar un quadre. Perquè l'Artur era un pintor lent. I si no lent, jo diria que estàtic, perquè era capaç de contemplar una línia, un traç o un to, durant hores, dies i mesos, fins a culminar l'obra que ell establia, proposada d'acord amb l'estargit del seu cervell.

L'acció de la trama que revisem la tenim ambientada en la pairal casa modernista, on es desenvolupa entre sales, escales, menjador i altres habitacions, decorades segons l'aire de l'estil de l'època.

La casa, que tenia obertes les façanes amb finestres

als quatre vents, gaudia d'un jardí mig salvatge, al qual es baixava des de la terrassa del darrere de la casa, previ pas per davant d'un monumental gabial, amb ocells de totes mides i colors, que sempre cantaven alegrement. El jardí separat per un mur, donava al jardí de les Reverendas Madres Mecedarias de Berritz: *Buenos días madre..., Que tal D. Arturo...*

Adosats a aquesta paret es trobaven uns galliners. Però quins galliners! A dintre, semblava que s'hi establiren una part dels dimonis de l'infern, perquè estava habitat per una parella de galls i una gallina japonesa, de color negre brillant i una llarguíssima cua. Petits però amb mala llet, els mascles no deixaven acostar-se ningú a prop de la femella i organitzaven, tot i ser preciosos estèticament, un girigall de no vulgues saber. L'Artur els havia dibuixat diverses vegades, i li van servir de model per al símbol de l'entitat social senyera del seu cor: el casinet del Prado.

Així com els capellans tenen majordoma, l'Artur disposava d'una senyora -l'Anita- que l'atenia amb una devoció que era proverbial en tots i cada un dels que estavem al seu entorn.

L'alimentava i cuidava amb esperit, i patia per ell tot recriminant-li amb suau accent del sur: *Señorito tal o Señorito qual...* amb una finor exquisida, ben al contrari de la Dolors de l'Hort Gran.

Arribada la diada de l'u de setembre, sant Artur màrtir, l'Anita preparava un dinar de celebració que era sempre el mateix menú des d'anys enrere: arròs a la cubana i carn rostida amb salsa a l'anglesa i per a les postres, ding, dong, el pastís! Perquè l'Artur era un gran llaminer. Llavors s'encetava la conversa, entre el cafè i la copeta d'Aromes de Montserrat, conversa que s'estenia entre els invitats que gairebé sempre eren els mateixos des de feia anys. La meua edat juvenil m'aclaparava davant la resta dels invitats, tots ells de cert nivell artístic o intel·lectual i d'edat semblant a la de l'amfitrió. Com únic convidat d'excepció a taula tan selecta, patia a distància d'anys llum el convenciment de la meua insuficiència, i m'embogia el pensament sentir-los parlar d'aquest o aquell llibre, peça musical, autor cèlebre, o viatges, viatges, viatges... quan es traspassaven coneixements i vivències dels països d'Europa visitats, amb les seves bel·leses, més evocadores per a mi en la distància.

L'Artur havia fet viatges d'estudis per França, Alemanya, Holanda, Suïssa... l'Olsina venia de Grècia, els Armengou d'Itàlia, etc... I jo agafat a la forquilla, no podia fer res més que escoltar i embadalir-me, però en el meu interior quelcom em colpejava amb tossuderia: que algun dia faria el meu rescabament i jo també explicaria el meu viatge.

A la nit, al jardí, sempre hi havia festeta, amb pastetes i malvasia, per a una munió de gent que acudia a felicitar-lo. Ell, galant, aprofitava per mostrar la casa i algun quadre en què estava treballant i nosaltres, els

de l'Esbart sitgetà, fundat l'any 1953 per en Marcet, acudíem a fer la Moixiganga, que il·luminava en Fontanals a costa d'un comptador de la llum que petava a cada moment per la càrrega dels focus instal·lats. El motiu perquè l'Esbart honorava l'Artur era perquè ell hi col·laborava des de la seva fundació, il·lustrant les capçaleres dels programes i assessorant artísticament el grup amb els fonaments de tradició catalana, ja que havia creat, cap els anys 1925/26, conjuntament amb l'Agustí Amell, la primera colla de ballet folklòric, l'Esbart Dansaire de Sitges.

Els vestits d'aquell primer Galop de Cortesia presentat la Festa Major als jardins del Prado, on les noies anaven amb vestit blanc de carrer dels anys 20 i ells amb americana fosca, pantaló i espadenyes blanques, va influir durant molts anys en l'Artur, marcant-li una empremta que s'endevina en el vestuari de les seves versions escèniques de cuplets o, encara més, en les espadenyes blanques que calçava a l'estiu.

El tipus inconfusible de l'Arturo pels carrers de Sitges era notori per la seva dèria d'anar sempre, els vespres estiuencs, amb el jersei penjat al coll, per allò que "mai no se sap". Era home de platja tardera -ja ho assenyalava en Picas en una semblança d'ell publicada a l'Eco, tot recordant l'Artur amb barnús blanc immaculat i les inefables espadenyes-. El véiem pujar pel carrer de Jesús a l'hora que tothom havia dinat. Aleshores entrava a la barberia a saludar: -Lola, Ciscu... I amb cara de que no passa res, dir: -Tan tard és... ves qui ho diria...! I és que ell mai no va mantenir un rellotge. En aquells xafogosos dies, el seu refresc preferit era la inefable Coca Cola, que va descobrir, deia. Se n'havia de beure tan sols la meitat, amb llimona i acabada de posar al vas, amb les bombolletes..., la resta havia de desixar-la, tal com feien els mariners americans a la Rambla...!

Durant el temps d'estiu passava la temporada a la casa de l'Illa de Cuba, però els diumenges i festius complia el ritual de venir a dinar a casa amb la Dolors i la Lola. Després quan la de l'Hort Gran va morir, continuaren els tradicionals àpats al carrer de Jesús fins que ens va deixar per sempre.

Vegis una mostra d'un diumenge de l'Artur. Sobre tot l'arròs de la Lola. I prèviament les tomates amanides, que li agradaven amb deliri, però menjades al seu aire. És a dir: les pelava com una taronja i en treia les llavors. I a les postres el complement més esperat del dinar, els dolços, perquè ja sabem que era molt llaminer. Després la migdiada al *silló* de la barberia, col·locat talment com si anessin a fer-li el servei.

D'anècdotes dels dinars en podríem apuntar algunes més, però d'entre elles n'hem seleccionat una que correspon al dia de Tots Sants. Com que per costumari, després de les tradicionals castanyes i els inefables panallets s'havia d'escenificar *El Tenorio*, per-

què l'Artur s'entestava a representar-lo, fent d'actors tots els qui érem a la taula, per a dita actuació repartia els papers, i previ un breu assaig, tothom a fer feina. I no puc pas explicar quin batibull s'engrescava...

En arribar a aquest punt teatral potser que entrem un xic en el món escènic que l'Artur tant va cultivar. Apassionat per aquest art, que ja sabem que va ésser la seva devoció des de la infantesa, l'afició sentida amb força en el seu seva esdevenir ocupació i carrera. Quedaven lluny les representacions juvenils de Hamlet al safareig de casa seva, amb un públic de pares, tiets i altres familiars...

El goig de la pintura fou la fita d'un art que ell entenia amb projecció de futur i l'estètica d'un món que s'albirava i que li va desmuntar cruament la guerra civil. En parlava poc, però en parlava. La plàstica dels figurins i els decorats el va atraure moltíssim perquè així conjugava art pictòric i teatre, i per això fou designat professor de figurins i disseny d'espais a l'Institut del Teatre, portant a terme un mestratge ple de delicadesa i efectivitat, que el promogué després al seu nomenament com a sotsdirector de la institució... De l'ambient artístic que el rodejà, donen idea les seves col·laboracions amb el món del ballet clàssic i les seves realitzacions escèniques. Fou continuador de l'obra d'Adrià Gual i de la influència i els interessos que aquest promogué, introduint, però, l'Artur un sentit de l'estilització aplicat al teatre contemporani, i fundant amb Marta Grau el Teatro de Arte.

Trobem també l'Artur Carbonell entre els pioners de l'escenografia volumètrica, jugant amb la constància d'uns mateixos elements, dissenyant nous espais al llarg d'una mateixa representació entre l'actor i l'entorn dintre de l'escena.

Si seguim un inventari dels seus plantejaments teatrals ens trobem amb un repertori valuós i curull d'encerts. Ja escrivia Ramon Planes que l'Artur semblava nascut per a animar escenaris. La seva primera fita com a home de teatre fou la presentació d'Orfeu de Cocteau. Segons s'explica i pel que he sentit a dir, la moguda -que diríem ara- fou d'allò més esplendent, i amb el pas dels anys no perdé vigència ni força, ja que els enfrontaments duraren anys marcant vies d'amistat o desamor. Entre els amics involucrats en aquella causa quedaren lligams de per vida: en Mirabent, en Planes, l'Armengou,... Xiulets i aplaudiments marquen la vetllada i a la fi, a l'altra banda de l'amistat, cosa difícil en l'Artur -com deia ell- en Miquel Utrillo.

Els títols, autors i actors que desfilaren, foren molts i variats. No ens aturarem a citar-los perquè vostès fonamentalment ja els coneixen i, si més no, els els recordaran en ocasions properes les persones que tractaran la seva personalitat des de la faceta intel·lec-

tual. Jo em limitaré a donar fe del moment en què de la seva mà vaig entrar en aquest estadi on es barreja fantasia i realitat, acompanyades de colors i llums, música i paraules, refermades per l'encís encantador dels aplaudiments i la pols màgica dels escenaris.

D'entre la cinquantena d'obres realitzades des del 1930 fins el 1955, totes amb notable qualitat, faig un incís per indicar la meua primera intervenció en un escenari gran, ja que els primers passos els havia donat, com tothom en aquest poble, al Patronat. Fou el 1951 en el *Peribáñez* de Lope de Vega, on interpretava un ball popular de Castella, i l'any següent sortia de comparsar en la *Medea* d'Eurípides al teatre Prado.

Ja abans, per allà el 1943, m'havia embadalit en veure representar el muntatge exquisit de l'Artur Carbonell, de l'opereta *La Viuda Alegre* de Lehar. A casa sentia cantar les estrofes musicals que jo mateix també entonava i a la barberia es parlava de la Sanabre, la Serra, la Melba..., o d'en Sardà, en Daví i l'Amell.

D'aquell planter ufanós, varen brotar noves flors en forma d'espectacles musicals que tancaven la temporada d'estiu. L'Artur va tenir la virtut d'amalgamar gent del poble i de la colònia estiuenca, organitzant durant uns deu anys els espectacles dits septembrins.

Promoguts per Educación y Descanso i a benefici de l'Hospital, s'oferia sota el nom genèric de *Sitges Sonrie* un aiguabarreig de músiques, danses, sainets, cant d'òpera i la gran troballa dels cuplets. Tot això amarat per la música del seu bon amic el mestre Torrents, gran col·laborador de totes les facetes culturals sitgetanes. D'aquestes posades en escena cal destacar l'impacte del frívolament anomenat *Varieté*, que fou una fita dintre del món musical del moment, marcant forta empremta en l'àmbit artístic barceloní, motivant el reencontre amb el Cuplé, de tal manera que a més es va plantejar un ventall de pel·lícules sobre el tema. Certament l'Artur continuava essent un avançat.

Plenament integrat jo en l'espectacle septembrí, l'Artur va fer-me veure la bellesa i esplendidesa de la sarsuela, així com també l'espectacle musical americà, portant-me a contemplar a Barcelona l'obra *Al sur del Pacífico*, tot i fent-me adonar que salvant les distàncies, era talment com un altre tipus de sarsuela, sols que amb mentalitat més actual i amb més mitjans.

La representació del *Sitges Rie*, tal com el públic va donar per a dir, era un esdeveniment del Teatre Prado, a on s'acudia en ple. S'entrava a l'hora de la sessió nocturna habitual però no es sabia mai quan es sortiria, perquè l'espectacle anava a l'aire de l'Artur i aquest, ja sabem, era un antirrellotge.

En els assaigs era quelcom semblant. L'escenari s'omplia de gent que es movia guiada per la mà del director, que puntualitzava suaument algun gest o

acció, fet extensiu al grup dels ajudants, perquè allò era com moure un petit exèrcit. Però el millor venia al final quan era hora d'anarse'n a dormir. Tota aquella munió de gent anava en bloc a acompanyar les noies a les seves cases respectives i, ja ben entrada la matinalada, el darrer a retirar-se era l'Artur, que marxava a casa seva després d'haver despedit tothom. Total, que els últims dies, podem ben jurar que a voltes veia sortir el sol... Però ja ho sabeu de l'Artur....

- Tan tard és...?

Acabades ja les dues pertinents sessions de teatre de l'espectacle de fi de temporada, l'Artur organitzava un sopar de comiat. Però no un sopar qualsevol, en una taula com Déu mana, amb plat, estovalles i tovallons, forquilla i ganivet, no! El sopar consistia a anar a la muntanya, als faldars propers a Sitges, del Fondac o dels Molins, i portar-se tothom la truita, l'entrepà o allò de què tingués gana. Però això sí, condició indispensable era anar proveït d'un fanalet venecià encès, individual o compartit, cosa que feia que per uns instants, des de la vila es contemplés com un devesall d'estels que havien baixat a la terra, escampats aleatòriament pels marges.

L'originalitat i la elegància de l'Artur, criatura d'esperances i inventiva, no necessitava floritures. Un principi de saviesa era innat en ell, ja que més important que ésser savi és ser amable amb tothom i tenir sentit de l'humor sense estar a mercé dels altres. Si ens volem adonar de l'ideosincràsia del personatge, notem que tothom que el va tractar -i fou molta gent- el citen amb molta deferència, que és senyal inequívoca de la seva bonhomia desplegada al llarg -hauríem de dir curt?- de la seva vida. Llarga per l'activitat que va desplegar en les diverses facetes del món de l'art, curta perquè ens va deixar abans que el nostre temps el prestigiés encara més. El més gran que sabia, però, era estimar Sitges, que per extensió era estimar tots els sitgetans.

El flaix fotogràfic amb què voldria retratar-lo familiarment ens ha mostrat un àlbum de tons ja revellits, on, des del seu naixement fins al seu traspàs, l'Artur Carbonell i Carbonell va representar l'espectacle de la seva pròpia vida, procurant sortir sempre bé dels problemes enutjosos i inclinant-se a pensar bé de tothom.

Quan les barques brandaven a la mar de la Punta Xica, passejava l'artista pel seu entorn, i amarant-se dels tendres colors de cap al tard, cercant el coixí de puntes d'escuma de l'aigua i omplint els pulmons de la salobritat de l'aire de mar, feia platja per després fer sitgetanisme. Aquest *tour* emocional dels dies d'estiu, servia per impregnar el seu esperit, preparant-lo per exercir la resta de l'any a la gran ciutat, allà on residia, a l'àtic del carrer Nil Fabra, on, des de la terrassa, veia créixer els edificis que anaven enfilant-se pels faldars del Putxet. Preveient que en el futur li taparien

les vistes al cel i a la muntanya, les dibuixava i pintava, enyorant per anticipat l'entorn ben seu del paisatge urbà que perdria. Ben diferent però de la temàtica sitgetana: la Punta no calia dibuixar-la mai, perquè la portava estampada al cor.

L'home va anar fonent-se, com fent un mutis silencios pel fòrum del nostre imaginatiu escenari, suauement, com aquell qui no vol molestar. Vint-cinc-anys fa que va caure el seu teló i els llums es van apagar al teatre de la seva vida. S'encengueren però, els llums de la sala i molts són els que el van entendre, i així va ressonar un clam d'aprovació per la seva tasca teatral, com a distinció ben merescuda. D'altres no tant, perquè no s'entén pas que un *Festival de Teatre Internacional* no disposi ni d'una menció dedicada al nostre home de teatre.

Voldríem que el seu nom fos quelcom més que un record fugisser donat a un carrer, el 1982 per un ajuntament, agraït a l'Artur per la seva trajectòria sitgetana, i que fos menys que una bafarada testimonial dintre dels actes que, dit sigui de pas, podria oferir-li un altre consistori, col·locant una simple plaqueta allà on

manca: a la plaça dels Artistes. Crec que s'ho mereix. I no tan sols l'Artur, si més no també escriptors, poetes i artistes vilatans ja finats, recordant-los, els que som més grans, i per a coneixement de la joventut, que podria prendre exemple dels que van viure imbuïts per l'alè diví de l'Art amb majúscula.

Jo conservo d'ell la fidelitat a la seva memòria, i encara a voltes, en la distància, acarono el sentit que vaig rebre d'ell, com aprenent i alumne de la didàctica del mestratge, quan vaig copsar les singularitats del seu tarannà artístic, com el del conte d'Àlícia, cercant el camí, darrera l'espill, d'aquell país de fantasia fatillera que sols vaig poder intuir quan, aproximant-me, involucrat en el món de l'escenari, vaig entrar a l'altre costat del mirall encisador de les candilejas.

Vagi el reconeixement dels vostres aplaudiments al final de la funció, a honorar Artur Carbonell, l'Arturo. Que sonin tan forts com per arribar a les estrelles, que ell solia contemplar des de la terrassa, tot gronxant-se en el balacó familiar, tan preuat i valuós perquè portava vells records. Donem així fe de la nostra admirada devoció a la seva obra ben feta.

CATALANS A LES COSTES ONUBENSES EN ELS SEGLES XVIII I XIX. LA PARTICIPACIÓ DE SITGES (II)

David Jou i Andreu

Les causes que mogueren els nostres pescadors i comerciants a sortir fora de casa i de les seves mars habituals foren molt diverses segons els diferents analistes, però tal vegada, entre les moltes que influeixen es podria comptar el creixement demogràfic del Principat¹², la deixadesa i decadència en el ram de la pesca en gran part de la resta d'Espanya,¹³ la millor preparació tècnica i innovadora en els procediments de pesca a Catalunya,¹⁴ i les moltes limitacions a la indústria pesquera a les nostres costes, en gran part

potser degudes a la pròpia abundància de pescadors. També cal afegir-hi un gran esperit de treball i superació a casa nostra, originades pels efectes de la guerra de Successió, amb la desfeta del 1714 i l'acció progressista en el camp del treball després de les disposicions del Decret de Nova Planta del 1716. Igualment hi van contribuir les posteriors guerres amb Anglaterra, que, entre d'altres contratemps, van estroncar el comerç de canviar aiguardent pel bacallà d'aquell país.

¹² La població del Principat augmentà de manera notable durant el transcurs del segle XVIII, atès que va passar dels 402.000 habitants del cens de 1725, als 868.668 del cens de Floridablanca el 1787.

¹³ "Aunque siempre será laudable el que algunos catalanes o valencianos, a doscientas leguas de su patria, hayan formado en Andalucía un establecimiento de pesca salada, que apenas cultivaba o cultivaba muy mal". Miravent "Fundación y progreso..." pag. 6. "Antes de la guerra de sucesión y advenimiento al trono del señor Felipe V, no se conocía en toda nuestra costa desde el Guadalquivir hasta el Guadiana, y aun hasta el cabo San Vicente, el arte de pescar sardinas". Miravent, id. id. pag. 16. "Acuérdome de que siendo niño salían a pescar sardina en los mares de Gijón veinte y dos barcos...y hoy creo que se hallan en la mayor decadencia. No puede oírse sin lástima el abandono con que se mira en los puertos este mal que los va despoblando poco a poco con gran menoscabo del interés general de la provincia". Biblioteca autores españoles, Jovellanos II tomo 50 pag. 444. abril 1781.

¹⁴ Així pot deduir-se que la pesca del bou fou introduïda a Barcelona com a pal·liativa del gánguil, que importat pels francesos a finals del segle XVI, de sempre fou combatut pels pescadors catalans, fins que el 1672 foren cremats sota Montjuïc. L'excés de parelles de bou "l'any 1726, fou denegat per l'Audiència i com a conseqüència, cada any per la primavera marxaven expedicions de pescadors cap a la Provença, Andalusia i Galicia". Carrera i Pujal. J. "La Barcelona del segle XVIII. Vol. II pag. 335

L'abundància de sardina i la facilitat de pescar-la, principal atractiu que guià els pescadors i comerciants del Principat cap a les esmentades costes d'Ayamonte i de Galícia, permetia elaborar i comercialitzar l'arengada, element que jugà un paper importantíssim en el camp de l'alimentació popular en aquell temps, i fins fa relativament pocs anys.¹⁵

Segons el pare Miravent, en relació a les costes de la Baixa Andalusia, la pesca de la sardina hi era pràcticament ignorada, malgrat la seva abundància, fins que, cap el 1720 començaren a arribar pescadors catalans al litoral d'Ayamonte i Montegordo. Les primeres embarcacions que es presentaren en aquelles platges, eren embarcacions de cabotatge que, un cop havien descarregat les seves mercaderies en altres punts de les costes andaluses, portaven un bolitx, xarxa en forma de sac de dimensions reduïdes, i amb la llanxa de bord i els mateixos tripulants, agafaven en poques calades gran quantitat de sardines que salaven i prensaven¹⁶ i, un cop carregada l'embarcació, se'n tornaven cap a Catalunya per vendre-la, fins que a l'any següent, tornaven a repetir la mateixa operació.

L'exemple fou imitat seguidament pels veïns d'Ayamonte, que s'iniciaren en la pesca de la sardina i, contràriament a les esmentades ocurrencies de Galícia, adoptaren les xàvegues, reproducció ampliada del bolitx¹⁷, i les seves captures eren comprades pels catalans. La nova activitat, que necessità la participació de més gent, va atreure molts habitants de la rodalia que trobaren ocupació i feina.

Prova de l'acceptació de les xàvegues a les costes de la Baixa Andalusia, és que l'any 1751, a Ayamonte, hi havia enregistrades, segons el cadastre, trenta xàvegues de les quals no hi ha constància de qui eren els seus propietaris¹⁸. Però les dades que sobre aquesta qüestió donava Juan Manuel de Oyarvide uns anys més tard, el 1776, poden donar una idea de la facilitat amb què s'adoptà l'ormeig i la

pesca per part dels naturals d'aquelles costes, i l'empenya que havia pres la captura de la sardina.

Amb la proliferació dels esmentats pescadors autòctons i els "*patrones de compañía*", els catalans passaren a dedicar-se, pràcticament en exclusiva, a la compra i salaó del peix, el qual comercialitzaven i exportaven a les costes de la Mediterrània, de manera que es transformaren en els anomenats "*traficantes de salados*" o "*fomentadores*", que actuaren com a veraders motors de l'economia de la comarca.¹⁹

Fins a quin grau fou notòria la presència dels pescadors del Principat per les costes d'Andalusia i Galícia a últims del XVIII, ho demostra la conferència que donà Gaspar Melchor de Jovellanos, a la Real Sociedad de Amigos del País, l'any 1781, per a tractar sobre els "*medios de promover la felicidad de Asturias*". En la seva disertació, l'escriptor i estadista subratllà la decadència a que havia arribat la pesca a Astúries, en contrast amb l'abundància i activitat que recordava haver vist a Gijón quan ell era un noi, en que (1780) s'havien presentat els catalans a vendre les sardines salades. Aquest fet i l'exemple que Jovellanos pretenia treure'n per a profit dels seus compatriotes, el descrivia amb les següents paraules, que creiem oportú reproduir aquí: "*Ya hemos dicho que en Gijón la abundancia de sardina solía obligar a arrojar algunas porciones de ella, pero supongamos que adelantada la industria se pusiese este género en estado de ser comerciable, ya reducido a arenques o a escabeches o ya de otro modo; ¿ que resultaría de aquí ? Primeramente no vendrían los catalanes a vendernos la sardina arenque que se consume en Asturias y aun en el mismo puerto de Gijón. Naturalmente beneficiada por nosotros, podríamos venderla a menos precio a pié de almacén y los catalanes, no pudiendo hacer tanta equidad en el precio de sus ventas y no hallando la ganancia que los atrae, dejarían de venir a vendernos su sardina e irían con ella a otra parte donde les tuviese más*

¹⁵ Ildefons Cerdà, que va preocupar-se per conèixer la vida i les necessitats de l'obrer català, va publicar en la seva "*Teoría general de la urbanización*" (Madrid 1867), entre altres dades interessantíssimes, les despeses de la població obrera fins al mínim detall i entre elles podem veure que en el capítol de l'alimentació quotidiana figura una sardina salada per esmorzar i un tros de bacallà o una sardina per sopar.

¹⁶ A.M. Sevilla. C del Aguilat.61, nº 4, 1776. Oyarvide Juan Manuel de, "Discurso sobre las pesquerías". Així ho explica també J. Miravent, "*Memoria sobre la Fundación y progresos...*", pag. 17

¹⁷ Sañez Reguart, en relació al boliche diu: "*tiene esta red las mismas proporciones y figura que la xavega; pero con la diversidad de que es arte mas pequeño, pues que generalmente suele constar solo de la mitad o menos, de las mallas que ella en sus tamaños: por consecuencia natural para alarle o tirarle desde la mar hacia tierra, mucho menor número de hombres.*" Diccionario... Tomo I, pag. 276

¹⁸ Arxiu General de Simancas "Dirección General de Rentas Repuestos Generales; Extracto de Repuestos" Libro 560, A y B. Tomo I

¹⁹ En aquest sentit, sobre l'evolució de les activitats dels catalans registrada durant els primers anys de la seva presència, sembla precipitada o tendenciosa l'opinió de Carlos Martínez Shaw quan diu "*De esta manera, [los catalanes] se reservaron la dirección financiera y técnica de la nueva industria, mientras los pescadores andaluces habían de limitarse a abastecer de pescado a los establecimientos salazoneros*" (*Las relaciones económicas entre Cataluña y la Baja Andalucía en el siglo XVIII. Un intento de interpretación*). En la relació de 73 patrons de companyia presents a la Higerita l'any 1776, que descriu Juan Manuel de Oyarvide, n'hi trobem 54 catalans, el 73.9% i la resta, del país, (Arxiu Municipal de Sevilla). El mateix sentit decreixent, pot constatar-se en el padró de la Higerita del 1824, on tan sols el 55% dels traficants de pesca salada són catalans i la resta d'Ayamonte i la Higerita. (Jou i Andreu "*Sitgetans a Isla Cristina*", pag. 93)

cuenta. Resultaria también, que pues los catalanes, con su buena industria y comercio hallan utilidad en llevar a vender por toda España y aún fuera de ella la sardina que vienen a pescar y beneficiar con gran trabajo y dispendio a las costas de Ayamonte y Galicia, también y aun mejor la hallaríamos nosotros pescando la sardina con menos riesgo en nuestros mares, beneficiándola a menos coste en nuestros puertos de consumo donde ellos concurren. Como entonces podríamos dar el género a precios más cómodos y acaso de mejor calidad, nuestras ventas serían más seguras y los catalanes, no pudiendo sufrir la concurrencia tendría que abandonarnos este comercio que la naturaleza hizo nuestro y que ellos poseen exclusivamente sólo porque nosotros somos más desidiosos y menos navegantes".²⁰

A més de la sardina, sembla que la pesca del bou també fou introduïda per pescadors catalans, o més especialment valencians, a les costes del golf de Cadis des d'abans del 1740. Sáñez Reguart diu textualment: "*Las parejas, según noticias, empezaron a*

rastrear los mares de Cádiz en 1755 desde Valencia, de donde salían a principios de mayo y estaban los cuatro meses hasta agosto inclusive; pero en el día se hallan ya establecidas y residen en el Puerto de Santa María y San Lúcar y muchas de ellas pertenecen y estan tripuladas por andaluces"...²¹ La pesca del bou des dels seus inicis tingué detractors i generà motius de polèmica, encara avui dia

Un altre capítol important de la pesca a les costes de l'Andalusia Occidental, fou la de la tonyina amb les almadraves la qual, fins a principis del segle XIX, va estar monopolitzada pel duc de Medina Sidonia²². Malgrat això, els catalans no tan sols habitualment compraven la tonyina, producte de les pesqueres del duc, sinó que també arribaren a disposar en arrendament de les almadraves esmentades.²³

Amb tot, el fet que més voldríem destacar de la presència dels pescadors catalans i comerciants de pesca salada per les costes d'Ayamonte, és la participació sitgetana en aquest episodi, en la qual podríem incloure la fundació de la Higuera.

20.- Jovellanos, Gaspar Melchor, "*Discurso sobre los medios de promover la felicidad de Asturias*". Biblioteca de Autores Españoles. Madrid, vol.50, Jovellanos II, pàg. 451

21.- Així també ho confirma Juan Manuel Oyarvide en el paper de l'Arxiu Municipal de Sevilla esmentat més amunt. Vegeu també la nota 13.

22.- "*es pesqueria que se pudiera hacer en las costas de este Reynado con mas proporcion y venta que en otras; pero por privilegio, es privativa de la casa del Exmo. Señor Duque de Medina Sidonia, que de su cuenta hace armar las almadrabas, o redes, para pescarlo, al sitio que llaman Río de Terrón en las inmediaciones de Huelva, y en Conil, que siendo muy costosas a causa de su difícil colocación, y de la mucha gente que ocupan, se quedan sin armar algunos años...*" Juan Manuel Oyarvide, "*Discurso sobre las pesquerías*". esmentat més amunt.

23.- Sembla que, els sitgetans Cristòfol Cassanyes, Francesc Carbonell i Josep Carbonell i Milà, en algun moment o altre arribaren a disposar de les almadraves esmentades, segons es pot deduir d'un escrit d'en Josep Soler i Cartró publicat a "*El Eco de Sitges*" del 29 de gener del 1893, titulat "*Los Suburenses y la Isla Cristina*".

EL GRUP D'ESTUDIS SITGETANS

FA PROP DE VINT-I-CINC ANYS

QUE TREBALLA PER LA CULTURA SITGETANA

PUBLICANT LLIBRES I FENT CONFERÈNCIES I EXPOSICIONS

SOBRE UNA GRAN VARIETAT DE TEMES LOCALS

SI HI VOLS CONTRIBUIR

FES-TE'N SOCI

Pots dir-ho a l'Eco de Sitges (carrer de Bonaire nº 6)
o bé a qualsevol membre de la Junta